

TÁVOLLÉTI OKTATÁS A CSALÁDOK ASPEKTUSÁBÓL

Engler Ágnes

■ Bevezetés

■ A koronavírus-járvány idején szükségessé vált intézkedések között a távolléti oktatás váratlanul és – részben – felkészületlenül érte a pedagógusokat, diákokat, szülőket egyaránt. Egészen váratlanul, hiszen egy hétvége alatt kellett a tanítási-tanulási folyamatot a megszokott medréből egy egészen új csatornába átvezetni, s részben felkészületlenül, mivel a digitális oktatás nem előzmény nélküli a köz- és felsőoktatásban. Számos kutató, pedagógus igazolta már ennek létjogosultságát elméletben, gyakorlatban, a katedrán vagy kutatások eredményeiként, a szükséges kritikával és fenntartásokkal. (Így pl. Kárpáti 2004; Hunya 2005; Benedek 2007, 2008; Livingstone 2012; Wastiau et al. 2013; Tondeur et al. 2016; Norris et al. 2016; Buda 2017; Molnár 2018.) A fiatal generációk újszerű tanulói attitűdje és az infokommunikációs technológia térhódítása együttesen alakították, növelték az igényt nemcsak a létjogosultság elismerésére, de az IKT-eszközök minél aktívabb használatára. Ennek köszönhetően a hagyományos és az alternatív oktatási módszerek egyre inkább kiegészültek az online világ és az IKT-eszközök elemeivel.

Digitális oktatás és otthoni tanulás

A vonatkozó hazai tanulmányok jelentős része a digitális oktatás eszközeivel, módszereivel, mérésértékelésével foglalkozik, tantermi környezetben (Csapó et al.

2009; Hunya 2011; Ollé 2012; Molnár et al. 2013; Kis-Tóth et al. 2014; Molnár–Pásztor 2015; Kárpáti et al. 2015). A kutatások alanyai leginkább a pedagógusok, a tanulók, vagy a pedagógusokat (tovább)képző oktatók és szakemberek (Holik 2014; Herczegh 2014; Herzog–Racsko 2016; Molnár 2019). Viszonylag kevesebb figyelem hárul azonban az otthon tanulás körülményeire. Ennek kapcsán jellemzően a tanulók eszközigényét és az IKT-eszközök otthoni rendelkezésére állását vizsgálják: van-e és mennyi számítógép, tablet az otthonokban; van-e internetkapcsolat; milyen annak minősége; mennyi időt töltenek a virtuális térben a fiatalok; és így tovább (Nagy 2008; Székely 2017; Székely–Aczél 2018).

Az iskolai és otthoni digitális oktatás/tanulás optimális határainak kijelölése nem látszik egyszerűnek. Míg például az otthoni számítógép-használat pozitív hatással van a digitális szövegértésre (Racsko 2017), fejleszti a digitális kompetenciát (Lénárd 2019), a digitális játékok hatékonyak lehetnek az oktatásban (Pásztor 2013), addig a virtuális világ veszélyeivel is tisztában kell lenni. (Erről áttekintést ad többek között Faragó 2018; Flora 2018; Galán et al. 2018; Tari 2012; Dorner et al. 2016.)

A különböző kutatások a szülők meglátásait, véleményét legtöbb esetben a gyermek képernyő előtt töltött idejével és annak hatásaival kapcsolatban kérik ki, illetve felméri az otthoni eszközök rendelkezésre állását. Racsko és Herzog (2015) például egy iskolai tablethasználattal kapcsolatos pedagógiai kísérletet szülői kérdőívvel tesztelt, melyben a szülők véleményére voltak kíváncsiak az új módszerrel kapcsolatban. Ritkán találni kapcsolódást a tantermi környezet és a szülői háttér között. Erre példa egy olyan eszköz, a szavazógép, amely nemcsak tantermi környezetben használható, de sokoldalú alkalmazása a szülői értekezleteken is kamatoztatható (Buda 2012). Használatát egyszerűen és gyorsan elsajátíthatják az értekezlet résztvevői, anonimitása révén bármilyen kérdés megszavaztatható és könnyen kiértékelhető. Thékes (2020) jelen tanulmány írása idején publikálta friss kutatási részeredményeit a digitális átállás első szakaszában készült Békés megyei kutatás alapján, melyből kiderül, hogy a válaszadók fele valamennyire, harmada eléggé negatívan élte meg a változást. (Ebben az időszakban számos kutatás indult az átállás menetének, módjának feltérképezésére, az alkalmazott digitális pedagógiai módszerek és platformok nyomon követésére, a pedagógusok szerepváltozásának vizsgálatára.)

A szülők mint „tanulótársak” – akik általában segítenek a gyermekeknek a felkészülésben, a házi feladat elkészítésében ellenőrzésében – kevésbé kerülnek az érdeklődés középpontjába. Pedig az ő digitális kompetenciájuk éppoly fontos lehet, hiszen tudjuk, hagyományosan a szülők közreműködése, bevonódása a gyermek iskolai pályafutásába jelentős befolyást gyakorol a tanulói eredményességre (Bourdieu 1978; Coleman 1974; Boudon 1974; Pusztai 2004; Kozma 1999; Róbert 2004; Altschul 2012; Szemerszki 2015; Imre 2015; Deslandes et al. 2016; Ceglédi 2018). Nem lehet ez másképp a digitális eszközpark elterjedésével sem.

Emellett a személyes tanulási környezet, a milió, hagyományos értelemben is fontos tényezője a tanulmányi eredményességnek – vélhetően az elektronikus ta-

nulási környezeté is meghatározó. Azok a szülők ugyanis, akik gyermekeiket magasabb iskolázottságra, az övéktől magasabb pozíció elérésére ösztönzik, otthoni felkészülésükre is nagyobb figyelmet fordítanak. (Lásd pl. Sheldon és Epstein 2005; Siraj-Blatchford 2010; Garbacz et al. 2015.) Ez leginkább az odafigyelésben, törődésben, kikérdezésben valósul meg, de az IKT-háttér vagy a digitális kompetencia hiánya ennek a törekvésnek gátat szabhat. A továbbiakban ez utóbbival nem foglalkozunk, a figyelem középpontjába a szülői bevonódás kerül.

Tanulmányunkban az otthoni tanulásra fordítunk figyelmet, mégpedig olyan rendkívüli helyzetben – a koronavírus-járvány okán hozott intézkedések között szereplő távolléti oktatás idején –, amikor a szülő a pedagógus munkatársává válik. Elemzésünkben ennek a különleges időszakban végzett kutatásnak az adatait használjuk fel, amely nem kifejezetten a digitális oktatás mérését célozza, hanem – általánosságban – a karanténhelyzet családokat érintő szegmenseinek mérését. Ennek ellenére, a tanulmányban elemzett az adatbázis több olyan adattal bír, amelyek elemzésével értékes következtetéseket tudunk levonni az átállás családokat érintő hatásaival kapcsolatban, bepillantva az iskolákká lett otthonokba.

Kutatás a családok helyzetéről a karantén első hónapjában

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS) *A koronavírus családkra gyakorolt hatása* című kutatása 2020 áprilisában zajlott, 1000 fő telefonos lekérdezésével. A minta nemre, életkorra, iskolai végzettségre és településtípusra volt reprezentatív. A felmérés leginkább arra volt kíváncsi, hogyan reagálnak a családok a járványhelyzetre, milyen kérdések foglalkoztatják őket, milyen aggodalmaik vannak, mennyire tartják be az óvintézkedéseket, az adott korlátozószokon túl mire számítanak az otthoni munkavégzés és tanulás kapcsán.

Fontos hangsúlyoznunk, hogy a kutatók érdeklődésének középpontjában nem a távolléti oktatás állt, ezért a digitális oktatásnak nem minden részletére derül fény. Így többek között a kutatási mérőeszközben nem találunk az infokommunikációs technológiára vonatkozó kérdést (pl. milyen a családok IKT-eszközellátottsága, milyen a szülők digitális kompetenciája, milyen platformokon tartották a pedagógusokkal a kapcsolatot). Másrészt, a kutatás minden területet, így a távolléti oktatásra történő átállást is, kizárólag a családok szemszögéből igyekezett felderíteni, így adataink alapján a pedagógusok, a köznevelési intézmények gyakorlatát nem ismerhetjük meg. A sokrétű reprezentatív kutatás ennek ellenére számos olyan eredménnyel szolgál, amely hozzájárul a megszokottnál intenzívebb otthoni tanulást igénylő helyzet megismeréséhez. Az adatfelvétel 2020. április 14. és 22. között folyt, amely ideális időszak az eredmények értelmezése szempontjából: a távolléti oktatásra történő átállást követő egy hónap elegendő idő lehetett az új módszerek és technológia megalapozására; a pedagógusok kitapasztalhatták a diákokkal való kapcsolattartás aktuálisan elérhető optimális útjait; illetve tanulók, tanárok

és szülők egyaránt „hozzászoktak” a kialakult új helyzethez. (A feltételes mód és az idézőjel jogos használatát támasztják alá a karantén idején és azt követően elhangzó sajtóinterjúk, közösségi fórumok stb., amelyek többnyire arról számolnak be, hogy ezt a helyzetet megszokni nem, csak ideiglenesen elfogadni lehetséges.) Az adatfelvétel idején ugyanakkor nem lehetett sejteni a korlátozások feloldásának idejét, a járványhelyzet alakulását, ezért az adatok az akkori pillanatnyi helyzetet dokumentálják, hitelesen.

A nemre, életkorra, iskolai végzettségre és településtípusra reprezentatív, országos kutatásban részt vevő 1000 fő a 18 évnél idősebb magyar lakosságból került ki. A minta 60 évnél idősebb tagjai 28%-ot tettek ki, a többi korosztály 18–19%-ban képviseltette magát. A mintába kerültek 16%-a fővárosi, 21%-a megyeszékhelyen él, további 32% városban, 32% pedig faluban, községben. Az iskolai végzettséget tekintve a válaszadók fele alapfokon iskolázott, 32%-uk középfokú, 18%-uk felsőfokú végzettségű. A megkérdezettek fele él házasságban, harmada egyedülálló, az elváltak és özvegyek aránya egyaránt egytized. A válaszadók 42,2%-a nevel otthonában gyermeket, jellemzően két (42%) vagy egy gyermeket (29%).

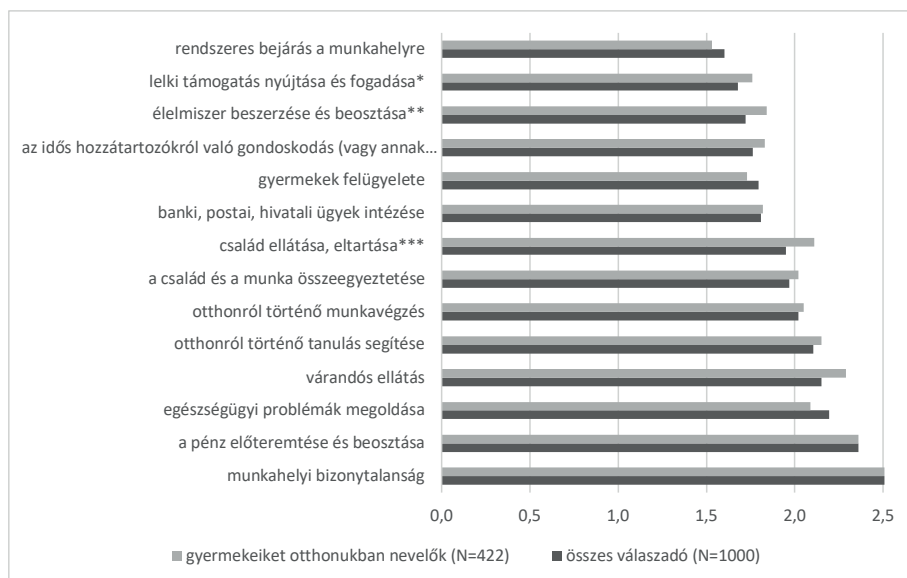
Amint említettük, a kérdőív számos témakört vizsgált. A következőkben minden olyan kérdésre kitérünk, amelyekben a távolsági oktatás, a digitális átállás, az otthoni tanulás érintve volt. Elemzéseink döntő részében – ahol kizárólag a digitális tanulás körülményeit vizsgáljuk – a mintát leszűkítjük azokra a válaszadókra, akikkel gyermekeik egy háztartásban élnek (összesen 422 fő). Feltételezésünk szerint a digitális oktatásra történő átállás nehézségi fokozata összefügg a társadalmi háttérrel: a kedvezőtlenebb helyzetben élők nehezebben élték meg ezt az időszakot.

A távolléti oktatás és egyéb intézkedések megítélése

A kutatás érdeklődött aziránt, hogy a válaszadó mennyire ért egyet az eddig bevezetett járványügyi intézkedésekkel, szabályokkal, így például a közösségi rendezvények korlátozásával, az idősek érdekében hozott intézkedésekkel, a személyes kontaktusok korlátozásával, illetve a távolsági oktatással a köznevelésben és felsőoktatásban. A digitális köznevelésre történő átállással a válaszadók 51%-a, a digitális felsőoktatás bevezetésével 56%-a teljes mértékben egyetértett (öt fokú skálán 5-ös érték). Mindkét esetben további 15% inkább egyetértett (4-es érték), a közepesen egyetértők aránya pedig 16%, illetve 11% volt.

A karantén időszaka a mindennapi élet több területén kihívásokkal járt, ezek közül többet értékelteünk egytől ötig terjedő skálán, ahol az 1-es az ‘egyáltalán nem jelent nehézséget’, míg az 5-ös a ‘nagyon nagy nehézséget’ jelentette. Az 1. ábrán a teljes minta és a szűkebb minta átlagértékeit egyaránt mutatjuk, mivel a kérdés a korlátozások tágabb körét érintette, így az otthoni tanulás nehézségi foka összevethető egyéb területekkel.

1. ábra. Különböző tevékenységek nehézségének megítélése a karantén alatt, átlag ötfokú skálán (1=egyáltalán nem jelent nehézséget, 5=nagyon nagy nehézséget jelent)

„A koronavírus családotokra gyakorolt hatása”-kutatás, KINCS, 2020 alapján; saját elemzés és számítás
 Kérdőívben feltett kérdés: Mekkora nehézséget jelent az Önök családjának a most kialakult helyzetben?
 szign: * 0,01-0,05, ** 0,001-0,01, *** 0,001 alatt

Az ötfokú skálán kapott legmagasabb átlagérték 2,5, tehát a karanténban eltöltött egy hónap különböző korlátozásait a válaszadók legfeljebb közepes nehézségűnek ítélték meg. Az élbolyban végzett problémák jellemzően egzisztenciális és egészségügyi irányultságúak (munkahely, anyagiak, egészségügyi ellátások), ezt követik a családi élethez kötődő tényezők (otthoni munka és tanulás, család és munka összeegyeztetése, család ellátása, gyermekek felügyelete). A gyermeket nevelők esetében nem meglepő módon a család ellátása, az élelmiszer beszerzése, a várandós-ellátás, a család és munka összeegyeztetése, illetve az otthoni munkavégzés nagyobb nehézséget jelentett, mint a teljes mintán belül.

Az otthoni tanulás segítése az átlagértékek alapján kialakult nehézségi rangsorban a negyedik, illetve ötödik helyre került. (Ezt a változót döntően a gyermeket nevelők pontozták, de néhány esetben a család működésébe beavatkozó vagy egy háztartásban élő rokon is véleményt nyilvánított.) Az otthoni tanulás nehézségének megítélésében a válaszadó neme, lakhelyének típusa, a válaszadó életkora nem adott szignifikáns eltérést, de meglepő módon a szülő iskolázottsága sem. A gyermekek száma alapján találtunk egyedül szignifikáns eltérést ($p=0,005$): a várákosnak megfelelően minél magasabb a nevelt gyermekek száma, annál nagyobb problémát jelentett a távolléti tanulás megoldása. A járványhelyzet okozta problémák következményeit szintén ötfokú skálán kellett értékelniük a válaszadóknak, ezek között nevesítve volt a tanulásban való lemaradás is. Ezt átlagosan 2,4-re

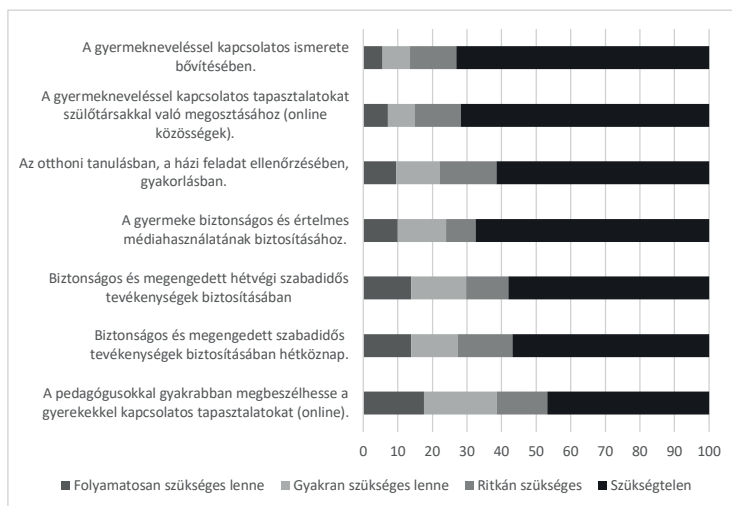
értékelték, ami a 8. helyet jelentette a rangsorban. Leginkább valamelyik családtag megbetegedésétől, a munkahely elvesztésétől, anyagi körülmények romlásától tartottak, de a tanulási gondoktól való félelmet megelőzte például a család számára fontos események elmaradása (pl. ballagás, esküvő, keresztelő, diplomaosztó) vagy az, hogy hosszabb távon le kell mondani a kikapcsolódási lehetőségekről.

Az otthoni tanulás támogatásának igénye

A fenti adatokból kitűnik, hogy az otthoni tanulás nem a legkomolyabb aggodalmat váltotta ki a megkérdezett családokban, ezt sugallja a kérdőív segítségnyújtásra vonatkozó két kérdéssorára kapott válaszok is. A mérőeszköz első részében általában érdeklődtünk arról, milyen jellegű segítségre lenne szüksége a megkérdezettnek (bevásárlás, lelki tanácsadás stb.). A „segítség az otthoni tanulásban”-lehetőséget az érintett válaszadók mindössze egytizede jelölte meg. Ezen válaszadók többnyire kisebb városokban és falvakban élnek, jellemzően négy vagy több gyermeket nevelnek. Az iskolai végzettség szerint nem egészen egyértelmű a kép: az érettségizettek és a nyolc általánosnál kevesebb osztállyal rendelkezők alkotják a csoport többségét.

A másik kérdésben a családi élettel kapcsolatos területek közül válogattunk, a segítség kérésének mértékét négyfokú skálán kértük megjelölni, ahol az egyes érték a folyamatosan szükséges lenne, a négyes érték a szükségtelen igényt jelezte. (2. ábra)

2. ábra. A karantén idején történő segítségnyújtás igénylésének megítélése, százalék (N=422)

„A koronavírus családokra gyakorolt hatása”-kutatás, KINCS, 2020 alapján; saját elemzés és számítás
Kérdőívben feltett kérdés: Szükségesnek érzi-e jelen helyzetben, hogy segítséget kapjon a gyermeke neveléséhez az alábbiakban?

Az otthoni tanuláshoz szorosan kapcsolódó lehetőséggel (az otthoni tanulásban, a házi feladat ellenőrzésében, gyakorlásban biztosított támogatás) a válaszadók 9%-a rendszeresen, 13%-a gyakran, 16%-a ritkábban élne, míg 62%-a egyáltalán nem igényelné azt. Az utóbbi csoport összetételét megvizsgálva az előző eredményeknek és a várakozásnak egyaránt ellentmondó kép tárul elénk. Azok a szülők ugyanis, akik egyáltalán nem kérnek segítséget az otthoni tanuláshoz, többségében nők, alacsonyan iskolázottak (érettségi nélkül), kis településeken élnek (falu vagy egyéb város), harmincas éveikben járnak, kedvezőtlen anyagi körülmények között élnek és (egyedüli megfeleléssel a várakozásnak) egy vagy két gyermeket nevelnek. Hipotézisünkben épp a hátrányosabb helyzetű társadalmi csoportokról feltételeztük, hogy jobban rászorultak ezen a téren a segítségre.

A választ erre az anomáliára talán a kérdés feltevésében és a változók szerkezetében kereshetjük. Egyrészt elképzelhető, hogy az otthoni tanulás támogatását nem igénylők a jelen helyzetre fókuszáltak, holott ők általában (tehát minden helyzetben) igénylik ezt a támogatást. (Az eredeti kérdés így hangzott: „Szükségesnek érzi-e jelen helyzetben, hogy segítséget kapjon a gyermeke neveléséhez az alábbiakban?”) Ezt támasztja alá, hogy a kérdőív elején feltett általános kérdésnél (lásd előző bekezdés) már az a csoport jelenik meg igénylőként, amelyekre számítani lehetett (kivéve az iskolázottságot). Másrészt, ebben a kérdésben minden egyéb változó a gyermekneveléssel kapcsolatos tevékenységeket firtatja, ami magasabb szinten és elvonatkoztatva gondolkodtat a napi rutintevékenységhez képest.

Kommunikáció és kapcsolattartás családon belül és kívül

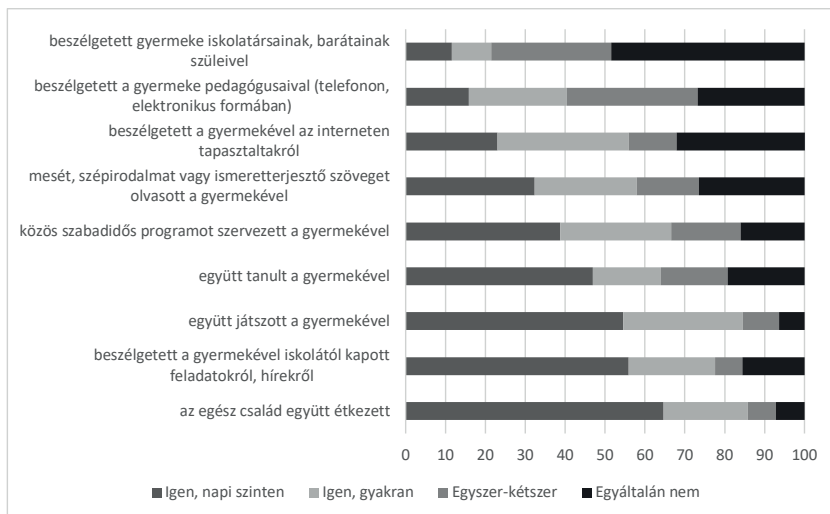
A 2. ábrán egyértelműen kitűnik, hogy a pedagógusokkal történő kapcsolattartás igénye a legmagasabb a távolsági oktatás idején: a szülők 18%-a rendszeresen, 21%-a gyakran élne ezzel a lehetőséggel. Ez azt sugallja, hogy a digitális oktatás idején a kapcsolattartás kevésbé volt intenzív és hatékony a szülők és a pedagógusok között. Ezt támasztja alá a következő kérdésblokk egyik eredménye is.

A kérdőívben érdeklődtünk a karantén ideje alatt az otthonokban történő eseményekről és azok gyakoriságáról. A 3. ábráról leolvasható, hogy a pedagógusokkal való kapcsolattartás a család kommunikációjában háttérbe szorult, a válaszadók 29%-a egyáltalán nem, további 32%-a egyszer-kétszer értekezett a pedagógusokkal az eltelt egy hónap alatt (ti. a távolsági oktatás elrendelése és a lekérdezés ideje közötti időtartam). Pedig éppen az átállás idejét követő hetekben lett volna a legfontosabb a szülők folyamatos tájékoztatása az oktatás körülményeiről, illetve a tanulók előrehaladásáról. A kérdőívből közvetlenül nem derül ki, vajon melyik félen múltott a kommunikáció hiánya vagy gyengesége, de az előbbi kérdés elemzése (nagyfokú szülői igény a pedagógussal való kapcsolattartásra) sejteti a választ.

A 3. ábra tanúsága szerint a szülők rendszeresen érdeklődtek az iskolai feladatokról, az iskolából kapott hírekről a gyermekeiktől; a szülők 56%-a napi szinten,

további 22%-a gyakran. Ez jelzi, a szülők nem voltak érdektelenek a távolsági oktatás menete, tapasztalatai, fejleményei iránt, de ezeket az információkat nem a pedagógusoktól, hanem gyermekeiktől állt módjukban megszerezni.

3. ábra. Gyermekekkel közösen végzett tevékenységek gyakorisága a karantén ideje alatt, százalék (N=422)

„A koronavírus családokra gyakorolt hatása”-kutatás, KINCS, 2020 alapján; saját elemzés és számítás
Kérdőívben feltett kérdés: A digitális oktatásra történő áttérést követően milyen gyakran fordult elő, hogy Ön ...

A közös tanulás is rendszeres tevékenységnek bizonyult, a válaszadók csaknem fele (47%) naponta, 17%-a gyakran segítette gyermekét az iskolai feladatok megértésében. Érdemes megvizsgálni, kik azok a válaszadók, akik napi rendszerességgel ültek le gyermekeikkel tanulni. Ezt a csoportot közelebbről megnézve kiderül, hogy kétharmaduk nő, jellemzően kis településen élnek (42% falun, 27% városban), két (47%) vagy egy (21%) gyermeket nevelnek, a csoport fele a harmincas, harmada a negyvenes éveiben jár. 44%-uk alsófokon iskolázott, harmaduk érettségizett, 22%-uk diplomás.

A gyermekeivel rendszeresen tanuló szülők között tehát éppen azokat találjuk felülreprezentálva, akik a korábbi kérdések elemzésénél jellemzően nem kértek segítséget a tanuláshoz. Ennek alapján feltételezhetnénk, hogy azok a szülők, akik napi rendszerességgel követik gyermekeik tanulmányait, elégedettek az elért eredményekkel és az otthoni tanulási módszerekkel.

A kérdőívből nincs adatunk arra vonatkozóan, milyen érdemjegyeket szereztek a tanulók a jelenléti oktatáshoz képest, vagy milyen tanulásmódszertani tapasztalatokat szereztek a távolléti oktatás alatt. Ezért az előbbi hipotézist nem tudjuk igazolni vagy cáfolni. Ugyanakkor a nevelésszociológiai tapasztalatokat figyelembe véve nem valószínűsíthető, hogy az alacsonyabb szocio-ökonómiai státusú szülők

olyan tanulásmódszertani eszköztárral rendelkeznek, amellyel a digitális oktatás során megfeleltek az elvárásoknak, és mindeközben nem igényeltek semmiféle segítséget.

A megválaszolatlan kérdés nyomába eredve igyekeztünk kideríteni, vajon ez a szülői csoport milyen irányból kaphatott támogatást. Ugyanezen kérdésben szereplő változók közül a pedagógussal és a többi szülővel való kapcsolattartást megvizsgálva kiderült, hogy ezen szülői társaság intenzív kapcsolatot tartott a távolléti oktatás alatt gyermekei pedagógusaival és az osztálytársak szüleivel. A rendelkezésre álló adatok alapján úgy tűnik tehát, hogy a hátrányos helyzetből fakadó hiányosságokat a pedagógusok segítségével és az osztályközösség összetartása kompenzálni tudta. Ismételten hangsúlyozzuk, hogy az objektív mutatókat (tanulói előrehaladás) nem ismerjük, az érintett szülők elégedettségéből (ti. külső segítség elutasítása) következtethetünk erre – tehát meglátásunkat a szülők szubjektív álláspontjára alapozzuk.

A távolléti oktatás (és gyakran távolléti munkavégzés) mellett összezárt családokban egyértelműen fontos volt a tanulók tanulmányainak nyomon követése, de elmondható az is, nem az iskolai feladatok álltak a középpontban. A kérdőív egyik kérdése különböző tevékenységeket hasonlított össze az alapján, hogy azokat gyakrabban végzik-e közösen a családtagok a karantén alatt, mint korábban. Az 1. táblázat szerint a családokban leginkább az étkezési, háztartási és szórakozási feladatok, alkalmak adtak lehetőséget az együtt töltött idő növelésére. A felmérés más kérdéssoraiból is egyértelműen kiderül, hogy az összezártság jelentősen növelte a közös étkezések számát, szélesítette a közös szabadidős programok tárházát, és kiegyenlítettebbé vált a házimunka is.

A közös tanulás a válaszadók 40%-ánál vált gyakoribbá a korábbiakhoz képest, a növekedést leginkább a gyermek életkora differenciálja: a megszokottnál is többet az alsó tagozatos gyermekekkel foglalkoztak a szülei, ez az évfolyamokon felfelé haladva csökkenésnek indul.

1. táblázat. A karantén alatt gyakrabban végzett tevékenységek, százalék (N=422)

étkezés	60,7
házimunka	59,3
filmnézés	54,6
sütés-főzés	53,4
játék	41,3
tanulás	40,1
sport	32,8

„A koronavírus családokra gyakorolt hatása”-kutatás, KINCS, 2020 alapján; saját elemzés és számítás
 Kérdőívben feltett kérdés: Az alábbi tevékenységek közül melyiket végzik most gyakrabban közösen?
 (Több válasz is megjelölhető)

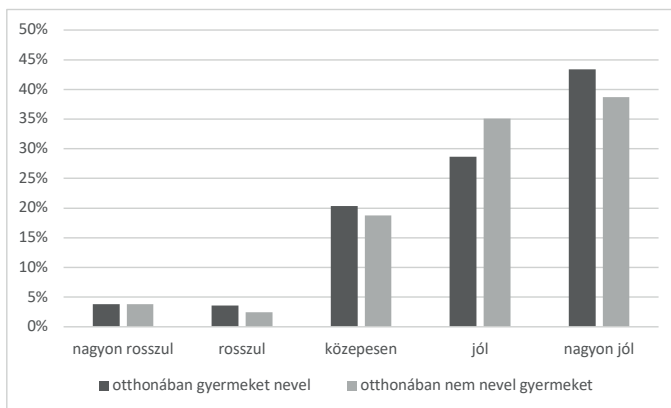
Az otthoni tanulás és az arra fordított megnövekedett idő az egyik alkotóeleme a karantén időszak alatt megváltozott élethelyzetnek. A családok mindennapi életritusa, kapcsolatrendszere, kommunikációja, tevékenységformái jelentősen megváltoztak, melynek keretét a hatályos járványügyi jogszabályok és rendeletek alkották.

A digitális oktatás családokra nehezedő terhe (infokommunikációs eszközök rendelkezésre bocsátása, platformok biztosítása, tananyagok letöltése, feladatok feltöltése, a tanári magyarázatot kiegészítő vagy rosszabb esetben azt helyettesítő, illetve a feladatokat ellenőrző otthoni közös tanulás) beágyazódott a család mindennapi belső működésébe és a külső járványügyi információk feldolgozásába. Éppen ezért nem tudunk elvonatkoztatni attól a miliőtől, amiben az otthoni tanulás végbement. A következőkben röviden belepillantunk a kérdőív családok „lelkiállapotát” feltérképező kérdéseibe.

Családi kör és közérzet

Az otthon töltött időszak megítélése kedvezőnek mondható. (4. ábra) A minta került válaszadók 41%-a nyilatkozott úgy, hogy az eltelt hónapot nagyon jól élte meg, 32%-uk jól, 20%-uk pedig közepesen. A távolléti oktatás által érintett családokban magasabb arányban jelölték be a nagyon jó lehetőséget, az ötös skála négyes fokozatát kevesebben, míg a helyzetet rosszul megélők között nincs különbség (az összefüggés nem szignifikáns). Alapvetően úgy tűnik tehát, a gyermekekkel járó plusz feladatok nem terhelték meg a családi életet.

4. ábra. A karantén-lét megítélése családi állapot szerint, százalék (N=1000), NS

„A koronavírus családokra gyakorolt hatása”-kutatás, KINCS, 2020 alapján; saját elemzés és számítás
Kérdőívben feltett kérdés: *Hogy éltek meg az otthon töltött közös időszakokat?*

Ezt igazolja egy másik eredmény: arra a kérdésre, változott-e a családtagok közti kapcsolat a kialakult helyzetnek köszönhetően, a válaszadók közel kétharmada

azt válaszolta, változatlan maradt. A gyermeket nevelők szignifikánsan magasabb arányban jelölték ezt a lehetőséget (76% szemben az 65%-kal, $p=0,008$). Romló viszonyról nagyon kevesen számoltak be (4,2%), közöttük valamivel több volt a gyermeket nem nevelő. A kapcsolatok javulásáról nyilatkozók (összesen 24%) között ugyanakkor magasabb arányban találjuk azokat, akik háztartásában (már) nem él gyermek.

Végezetül, az általános lelkiállapotra vonatkozóan három további állítást tekintünk meg. Mindhárom esetben ötfokú skálán kellett értékelni, ahol az 1 az egyáltalán nem, az 5 a teljes mértékben jelentéssel bírt. Az „*Úgy érzi, az Ön számára megterhelő a jelenlegi helyzet*” átlagértéke a teljes mintában 3,2. Ez a közepes megítélés a gyermeket nevelőket és nem nevelőket egyaránt jellemezte, lényeges eltérést nem találtunk. Az „*Úgy érzi, meg tudja oldani a felmerült problémákat önállóan*”-megállapítás 4,3-as átlagot ért el, mindkét csoportban jelentős különbség nélkül, ami a válaszadók helyzettel való megbirkózásának képességét tükrözi (legalábbis az áprilisi adatfelvétel idején). Ezzel összhangban az „*Úgy érzi, szüksége lenne külső segítségre*”-megállapítás fogadtatása alacsony, átlagosan 1,95, szignifikáns eltérés itt sem adódott a gyermektelen és gyermekes háztartásokban. Mindezek alapján óvatosan megfogalmazhatjuk azt a következtetést, hogy a gyermekkel járó többletfeladatok (otthoni tanulás, a gyermekfelügyelet megszervezése, a gyermekkel való foglalkozás, étkeztetés stb.) nem gyengítette jelentősen a családok jól-létét, kapcsolatait, stressztűrését.

„*A kialakult helyzet mindenki számára egy különösen megterhelő és bizonytalanságokkal teli időszak. Mégis, ha valami pozitív hozadékat lehet kiemelni, mi lenne az?*” – szerepelt a mérőeszköz kérdései között. (2. táblázat) Az imént elmondottakat erősíti, hogy „a nemzedékek közötti szolidaritás”-lehetőséget szignifikánsan nagyobb arányban jelölték meg a gyermekes háztartások, ezekben az időkben ahol az intergenerációs együttműködés és gondoskodás felélenkült.

2. táblázat. A koronavírus-járvány lehetséges pozitív hatásainak megítélése, százalék (N=1000)

Ezután jobban megbecsülik az egészségügyi dolgozókat vagy a tanárokat	64,9
Erősödik az emberek közötti bizalom, együttműködés, egymásra való odafigyelés	48,1
Jobban odafigyelünk az egészségünkre, a higiénára	42,9
Felgyorsul az online ügyintézés	26,1
Elfogadottabbá válik a távmunka/a home office	19,3
Erősödik a nemzedékek közötti szolidaritás	19,1
Új tanulási módszereket fejlesztenek ki	18,8
Erősödik az önkéntes munkavállalás	14,3

„A koronavírus családokra gyakorolt hatása”-kutatás, KINCS, 2020 alapján; saját elemzés és számítás
Kérdőívben feltett kérdés: *A kialakult helyzet mindenki számára egy különösen megterhelő és bizonytalanságokkal teli időszak. Mégis, ha valami pozitív hozadékat lehet kiemelni, mi lenne az?* (Több válasz is megjelölhető)

A válaszadók több mint 60%-a az egészségügyi dolgozók és a tanárok komolyabb megbecsülését várta, a felmérésben résztvevők fele a társadalmi kohézió erősödését remélte. A digitális eszközök és az online tér használatának még intenzívebbé válása a válaszadók véleménye szerint egyes területeken tartós hatást eredményezhet, leginkább az online ügyintézésben predesztinálták ezt. Az atipikus munkavégzés egyes formáinak erősödését (táv munka, otthoni munka) a válaszadók huszada vélte fenntarthatónak. Ugyanennyien bíztak abban, hogy a digitális oktatás során kialakult vagy megerősödött módszerek a jelenléti oktatásban is gyökeret vernek.

Összefoglalás

A karanténhelyzetet sokrétűen vizsgáló, A koronavírus családokra gyakorolt hatása elnevezésű országos kutatás (KINCS 2020) lehetővé tette, hogy képet kapjunk az oktatás digitális átállásáról, de kizárólag a családok szemszögéből volt módunk ezt megfigyelni. Tanulmányunkban a nemre, életkorra, iskolai végzettségre és településtípusra reprezentatív kutatás adatainak elemzése során megvizsgáltuk a válaszadók egyetértését az oktatás átalakításával kapcsolatban, az otthoni tanulás újjászervezését és az ezzel kapcsolatos nehézségek megítélését. Kitértünk a családi élet átalakulására, működésére, lelki egészségére, de csupán olyan mélységben, amennyire ezt az otthon berendezett „iskola” környezetének feltérképezése indokolta. A kizárólag az otthoni tanulással kapcsolatos kérdések elemzéséhez leszűkítettük az adatbázist azokra, akik otthonukban nevelnek gyermeket, egyéb kérdéseknél összehasonlítottuk ezt a csoportot a gyermektelen háztartásban élőkkel, vagy a teljes mintát vizsgáltuk meg.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a mintába került 1000 fő többsége egyetértett a távolléti oktatás bevezetésével (teljesen és inkább egyetértők aránya 66%). A gyermekes családokban az otthoni tanulás megszervezése enyhén nehéznek bizonyult (öt fokú skálán 2,1-es átlagérték). Feltételezésünknek ellentmondóan, a társadalmi háttérváltozókat tekintve a digitális átállás egyenlő mértékben érintette a válaszadókat; az iskolai végzettség, a település típusa és a régió sem mutatott szignifikáns eltérést, egyedül a gyermekszám befolyásolt: minél több gyermeket nevel valaki, annál nagyobb nehézségeket okozott a köznevelési és felsőoktatási intézmények bezárása.

A távolléti oktatás a kutatás eredményei alapján komolyabb aggodalmat nem váltott ki a gyermeket nevelő megkérdezettek körében, és többségében segítséget sem igényeltek az otthontanulás megszervezéséhez és lebonyolításához. A járványhelyzet aggodalmai között a gyermek tanulásában történő lemaradás a 8. helyet foglalta el (ötös skálán 2,4), a megkérdezettek leginkább családtagjaik egészségéért, munkahelyük megmaradásáért és anyagi biztonságukért aggódtak. A távolléti oktatás folyamán mindössze 10%-uk érezte úgy, hogy valamilyen segítségre szorul,

konkrétan pedig az otthoni tanulásban, a házi feladat ellenőrzésében a válaszadók harmada folyamodott támaszért.

Feltételezésünk szerint a hátrányosabb társadalmi helyzetű szülői csoportok igényelték volna segítséget az otthoni tanuláshoz, ez azonban nem minden vonatkozásban igazolódott. Az általánosságban felkínált támogatást elfogadók a várokozásnak megfelelően többnyire kisebb városokban és falvakban élnek, jellemzően négy vagy több gyermeket nevelnek, ugyanakkor nem egyértelműen alacsony iskolázottságúak (az érettségizettek ugyanolyan arányban képviseltetik magukat, mint az általános iskolát be nem fejezettek, a nyolc általánost és a szakiskolát végzettek pedig elvétve jelennek meg). Azok a szülők pedig, akik egy másik, konkrét kérdés alapján egyáltalán nem kérnek segítséget az otthoni tanuláshoz (67%), többségükben éppen nem a kedvezőbb helyzetű társadalmi csoportokból érkeznek: számos válaszadó alacsony iskolázott (érettségi nélküli), jellemzően falvakban él, objektív anyagi helyzete kedvezőtlenebb.

Tovább bonyolítja az előzetes gondolatmenetet, hogy a kutatás eredményei szerint a gyermekeivel rendszeresen tanuló szülők között azokat találjuk, akik jellemzően nem kértek külső segítséget az otthoni tanuláshoz, közülük is a hátrányos helyzetűeket. Ebből arra következtethetünk, hogy a gyermekekkel folyamatosan foglalkozó szülők elégedettek az elért eredményekkel és az otthoni tanulási módszerekkel. A felmérésből azonban nem kapunk választ a szülői elégedettségre, de a gyermekek tanulmányi eredményeire sem, ezért erről nem tudunk következtetéseket levonni. Az bizonyossá vált, hogy ez a szülői csoport (gyermekeivel rendszeresen tanuló, külső segítséget nem kérő hátrányos társadalmi helyzetű) a legaktívabb a pedagógusokkal és a szülőtársakkal való kapcsolattartásban. Valószínűleg azok esetében, akiknél ez nagyobb eséllyel bekövetkezett volna, a tanári útmutatás és a szülői hálózat kompenzálta a lemaradást.

A pedagógusokkal való kapcsolattartás a gyermeket nevelők esetében összességében azonban nem mutat kedvező képet. A teljes szülői válaszokat nézve (társadalmi hovatartozástól függetlenül) azt tapasztalhatjuk, hogy a szülők fokozottan igényelték az intenzívebb kommunikációt gyermekeik tanáraival, ez azonban az elvárthoz képest szerényebb keretek között valósult meg: a válaszadók 29%-a egyáltalán nem, további 32%-a egyszer-kétszer vehette fel a kapcsolatot a pedagógusokkal egy hónap alatt. A fellépő információhiányt a gyerekekkel való kommunikációban próbálhatták pótolni, mivel ez a terület rendkívül aktívnak bizonyult, amint az a kérdőív „családi kommunikáció”-blokkjából kiderült. A szülők rendszeresen érdeklődtek az iskolai feladatokról, az iskolából kapott hírekről a gyermekeiktől (60%-uk naponta, további 20%-uk gyakran), valamint többségük rendszeresen tanult az iskolásokkal (47% naponta, 17% gyakran).

A válaszadók mindennapi tevékenységét, lelki állapotát befolyásolta ugyan a kialakult helyzet, de a felmérés időpontjában alapvetően jól élték meg ezt az időszakot. Sem a gyermekes háztartásokban, sem a gyermektelenekben nem voltak komolyabb feszültségek, kapcsolati problémák. A felmerülő gondokat közepes

mértékűnek ítélték meg, a megoldási lehetőségeket inkább kedvező kimenetelűnek. Az otthoni tanulás tehát a családok többségében a helyzethez képest elfogadható környezetben valósulhatott meg.

Kellő óvatossággal azt a megállapítást is tehetjük, hogy a megváltozott helyzetben a megnövekedett otthoni feladatok (köztük az otthoni tanulás) nem terhelte meg olyan mértékben a családokat, amely károsította volna a családi kapcsolatokat, a családi élet működését. Sőt, a felmérésből kiderül, a családtagok több minőségi időt töltöttek együtt közös játékkal, programokkal, közös étkezésekkel. További előremutató eredmény, hogy a járványhelyzet várhatóan pozitív hatásai: a pedagógusok kedvezőbb megítélése, a bizalom, az összefogás mértékének növekedése. Az oktatás területén pedig, a rendkívüli helyzetnek köszönhetően, a kipróbált és bevált új módszerek fennmaradásában bízhatunk.

Irodalom

- Altschul, Inna (2012): Linking socioeconomic status to the academic achievement of mexican american youth through parent involvement in education. *Journal of the Society for Social Work and Research*. 3. (1.) Pp. 13–30.
- Benedek András (2007): Tanulás és tudás a digitális korban. *Magyar Tudomány*. 168. (9.) Pp. 11159–1162.
- Benedek András (Szerk.) (2008): *Digitális pedagógia. Tanulás IKT-környezetben*. Budapest: Typotext.
- Boudon, R. (1974): *Education, opportunity and social inequality*. New York: Wiley.
- Bourdieu (1998): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel Gyögy–Szántó Zoltán (Szerk.): *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest: Aula.
- Buda András (2012): Mire használhatók a szavazórendszerek? *Oktatás–Informatika* 4. (1–2.) <http://www.oktatas-informatika.hu/2013/03/buda-andras-mire-hasznalhatok-a-szavazorendszerek/> [Letöltve: 2020. 07. 29.]
- Buda András (2017): Hatottak-e az IKT-eszközök a pedagógusok munkájára? *Educatio*. 26. (2.) Pp. 1216–229.
- Ceglédi Tímea (2018): *Ugródeszkán*. Debrecen: CHERD.
- Coleman, James S. (1988): Social Capital in the Creation of the Human Capital. *American Journal of Sociology*. 94. Pp. 195–120.
- Csapó Benő–Molnár György–Pap-Szigeti Róbert–R. Tóth Krisztina (2009): A mérésértékelés új tendenciái: a papír- és számítógép-alapú tesztelés összehasonlító vizsgálatai általános iskolás, illetve főiskolás diákok körében. In: Kozma Tamás–Perjés István (Szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban. 2008. Hatékony tudomány, pedagógiai kultúra, sikeres iskola*. Budapest: MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság. Pp. 199–208.
- Deslandes, Rollande–Barma, Sylvie (2016): Revisiting the Challenges Linked to Parenting and Home-School Relationships at the High School Level. *Canadian Journal of Education*. 39. (4.) Pp. 1–32.
- Dorner László–Hatvani Andrea–Taskó Tünde–Soltész Péter–Estefánné Varga Magdolna–Dávid Mária (2016): IKT-használat 10–18 éveseknél egy IKT-eszközhasználati kérdőív bemutatása. *Magyar Pszichológiai Szemle*. 71. (1.) Pp. 25–56.

- Faragó Boglárka (2018): Médiaeszközök használatának pszichológiai következményei a tanulással összefüggésben. *Iskolakultúra*. 28. Pp. (1–2.) 23–34.
- Flora, K. (2018): Internetfüggőség a serdülők és a fiatal felnőttek körében. In: Nagy Ádám–Oross Dániel (Szerk.) *Ifjúságügy*. Budapest: Neumann János Egyetem. Pp. 117–130.
- Kozma Tamás (1999): *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Galán Anita–Rákó Erzsébet–Szabó Gyula (2018): A virtuális világ veszélyei és a gyermekvédelem aktuális kérdései. *Különleges Bánásmód*. 4. (4.) Pp. 61–72.
- Garbacz, S.–McDowall, P.–Schaughency, E.–Sheridan, S.–Welch, G. (2015): A Multidimensional Examination of Parent Involvement across Child and Parent Characteristics. *The Elementary School Journal*. 115. (3.) Pp. 384–406.
- Herczegh Judit (2014): Leendő és gyakorló tanárok az információs korban. In: Buda András–Kiss Endre (Szerk.): *Interdiszciplináris pedagógia és a fenntartható fejlődés*. Debrecen: Kiss Árpád Archívum Könyvtára–DE Neveléstudományok Intézete. Pp. 152–162.
- Herzog Csilla–Racsco Réka (2016): Táblagép az osztályteremben. Az új tanulási környezettel kapcsolatos tanári tapasztalatok. *Iskolakultúra*. 26. (10.) Pp. 3–22.
- Holik Ildikó (2014): Mentortanárok digitális kompetenciái. In: Takács Márta–Namesztovszki Zsolt–Vinkó Attila (Szerk.): *IKT az oktatásban*. Subotica: Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar. Pp. 237–245.
- Hunya Márta (2005): Virtuális tanulási környezetek. *Iskolakultúra*. 15. (10.) Pp. 53–69.
- Hunya Márta (2011) (Szerk.): *Iskolaportrék – Iskolák az IKT-használat tükrében*. Budapest: OFI.
- Imre Nóra (2015): *A szülői részvétel formái és hatása a tanulói eredményességre. Horizontok II. A pedagógusképzés reformjának folytatása*. Pécs: PTE.
- Kárpáti Andrea (2004): Tanári szerepek az informatizált iskolában. *Iskolakultúra*. 14. (9.) Pp. 3–14.
- Kárpáti Andrea–Kis-Tóth Lajos–Racsco Réka–Antal Péter (2015): Mobil infokommunikációs eszközök a közoktatásban. *Információs Társadalom*. 1. Pp. 7–25.
- Kis-Tóth Lajos–Borbás László–Kárpáti Andrea (2014): Táblagépek alkalmazása az oktatásban: tanári tapasztalatok. *Iskolakultúra*. 24. (9.)
- Lénárd András (2019): A digitális környezet következményei és lehetőségei kisgyermekkorban. *Iskolakultúra*. 29. (4–5.) Pp. 99–114.
- Livingstone, Sonie (2012): Critical reflections on the benefits of ICT in education. *Oxford Review of Education*. 38. (1.) Pp. 9–24.
- Molnár György–Pásztor-Kovács Anita (2015): A számítógépes vizsgáztatás infrastrukturális kérdései: az iskolák eszközparkjának helyzete és a változás tendenciái. *Iskolakultúra*. 25. (4.) Pp. 49–61.
- Molnár Gyöngyvér–Turcsányi-Szabó Márta–Kárpáti Andrea (2020): Digitális forradalom az oktatásban – Perspektívák és dilemmák. *Magyar Tudomány*. 181. (1.) Pp. 56–67.
- Molnár György (2018): Szakképzésben tanuló diákok informatikai eszköztudásuk helyzete az oktatásban, különös tekintettel a mobil IKT-eszközök használatára. In: Buda András–Kiss Endre (Szerk.): *Interdiszciplináris pedagógia és a taneszközök változó regiszterei*. Debrecen: Kiss Árpád Archívum Könyvtára–Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet. Pp. 178–191.
- Molnár György (2019): Kihívások és lehetőségek a 21. századi technológia-alapú világban, különös tekintettel a szakmai tanárképzésre. In: Karlovitz, János Tibor (Szerk.): *Tanulmányok a tanügy és az oktatástan világból*. Budapest: Neveléstudományi Egyesület. Pp. 175–181.
- Molnár Pál–Kárpáti Andrea–Tóth Edit–Tóth Krisztina. (2013): Egy iskolai laptopprogram tanulságai: mobil számítógépek megjelenése a hazai iskolákban. *Iskolakultúra*. 23. (7–8.) Pp. 61–83.

- Nagy Réka (2008): Digitális egyenlőtlenségek a magyarországi fiatalok körében. *Szociológiai Szemle*. 1. Pp. 33–59.
- Ollé János (2012): *Virtuális környezet, virtuális oktatás*. Budapest: Eötvös.
- Norris, Cathleen–Soloway, Elliot (2016): Educational technology twelve factors leading to fundamental Pedagogical Change in a Primary School. *Educational Technology*. 56. (2.) Pp. 25–30.
- Racsco Réka (2017): Digitális átállás az oktatásban. *Iskolakultúra-könyvek*. 52. Budapest: Gondolat.
- Racsco Réka–Herzog Csilla (2015): Egy táblagéppel támogatott pedagógiai kísérlet tanulói és szülői háttérvizsgálata. In: Torgyik Judit (Szerk.): *Százarcú pedagógia*. Komarno: International Research Institute. Pp. 81–94.
- Róbert Péter (2004): Iskolai teljesítmény és társadalmi háttér nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György (Szerk.): *Társadalmi Riport 2004*. Budapest: TÁRKI. Pp. 193–205.
- Pusztai Gabriella (2004): *Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón*. Budapest: Gondolat.
- Sheldon, Steven–Epstein, Joyce (2005): Involvement Counts: Family and Community Partnerships and Mathematics Achievement. *The Journal of Educational Research*. 98. (4.) Pp. 196–206.
- Siraj-Blatchford, Iram (2010): Learning in the home and at school: how working class children 'succeed against the odds'. *British Educational Research Journal*. 36. (3.) Pp. 463–482.
- Székely Levente–Aczél Petra (2018): Magyar világ 2.0 – fiatalok és az újmédia. In: Székely Levente (Szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest: Kutatópont. Pp. 351–387.
- Székely Levente (2017): Digitális világ és szociálpedagógia: A szociálpedagógia ott kezdődik, ahol a fiatalok vannak. In: Nagy Ádám (Szerk.): *Tizenkilence lapot? Szociálpedagógia a XXI. században*. Budapest: Pallasz Athéné Egyetem. Pp. 116–132.
- Szemerszki Mariann (2015): Tanulói eredményesség dimenziói és háttértényezői. In: Uő. (Szerk.): *Eredményesség az oktatásban*. Budapest: OFI. Pp. 52–88.
- Tari Annamária (2012): Kik ezek a gyerekek? A Z-generáció az iskolapadban. Fordított szocializáció és netkultúra kamaszkorban. In: Tóth-Mózer Szilvia–Lévai Dóra–Szekszárdi Júlia (Szerk.): *Digitális nemzedék*. Budapest: ELTE PPK. Pp. 17–24.
- Thékes István (2020): COVID-19 vírusjárvány miatti hazai távoktatás digitális megoldásainak elemzése. In: Kozma Gábor (Szerk.): *Fejezetek a COVID-19-es távoktatás digitális tapasztalataiból*. Szeged: Gerhardus. Pp. 7–17.
- Tondeur, Jo–Forkosh-Baruch, Alona–Prestridge, Sarah–Albion, Peter–Edirisinghe, Shiyama (2016): Responding to Challenges in Teacher Professional Development for ICT Integration in Education. *Journal of Educational Technology & Society*. 19. (3.) Pp. 110–120.
- Wastiau, P.–Blamire, R.–Kearney, C.–Quittre, V.–Van de Gaer, E.–Monseur, C. (2013): The Use of ICT in Education: A survey of schools in Europe. *European Journal of Education*. 48. (1.) Pp. 11–27.